

1. Villa Salve Viator aan de Burgemeester Kerstenslaan 8 te Breda 2019. (foto F. Gooskens)

Villa Salve Viator in Breda.

De wisselwerking tussen opdrachtgever en architect

door

Lukas Ruijs en Frans Gooskens

INLEIDING

Villa Salve Viator ('gegroet reiziger') is als woonhuis gebouwd in 1933 aan de rand van de stad tegen het Mastbos.¹ In de literatuur wordt 1932 vaak gegeven als bouwjaar, maar in het bouwdoossier is terug te vinden dat begin 1933 nog tekeningen werden gemaakt: sterkteberekeningen, fundering en betonlateien. Wij houden daarom 1933 aan.² Het bouwwerk is van de Bredase architect Jan Temme (1899-1970) en is in zijn oorspronkelijke opzet geïnspireerd op de ideeën van het Nieuwe Bouwen (functionalisme of modernisme): geometrische volumeopbouw, platte daken, wit gestuukte gevels en stalen raamkozijnen. Het huis heeft op onderdelen ook meer traditionele elementen, zoals de entreepartij en de houten overstekende dakgoten. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft het object als Rijksmonument bestempeld vanwege de cultuurhistorische en de architectuurhistorische waarden:

Het object is van algemeen belang. Het heeft cultuurhistorische waarden: het is van belang als bijzondere uitdrukking van een sociaaleconomische ontwikkeling, namelijk de stedelijke uitbreiding met villaparken in het groen. Het object heeft architectuurhistorische waarden: het is van belang voor de geschiedenis van de architectuur als voorbeeld van Functionalistische architectuur; daarbij is wel de vormtaal van het Nieuwe Bouwen overgenomen, maar afgezien van grenen ramen en deuren geen vernieuwend materiaalgebruik toegepast. Het object heeft ensemblewaarden: het heeft bijzondere betekenis wegens de situering, verbonden met de uitbreiding van de stad in het interbellum. Gaafheid/herkenbaarheid: het object is van belang wegens de architectonische gaafheid van het exterieur; het is van belang wegens de visuele gaafheid van de stedelijke en landschappelijke omgeving.³

Het huis heeft in 2019 nieuwe eigenaren gekregen die de woning duurzaam willen aanpassen. Tijd om stil te staan bij deze prachtige woning. Hoofdvraag zal zijn waarom de opdrachtgever en architect kozen voor een witte villa volgens de principes van het Nieuwe Bouwen. Een stijl die in Nederland en ook in Breda zeldzaam was en afweek van de algemeen gangbare smaak.

1 SAB, Bouwdossiers, inv. nr. 807.

2 De Rooij, *Bouwhistorische Notitie*.

3 <http://rijksmonumenten.nl/monument/519016/salva-viator/breda/>. Geraadpleegd 26 september 2019.

WONINGBOUW IN BREDA TIJDENS HET INTERBELLUM

In de jaren twintig en dertig waren de meeste woningen in en rond Breda traditioneel, met enkele modernistische elementen. Traditioneel was het gebruik van baksteen en schuine daken. Moderne elementen waren ronde ramen, stalen ramen en betonnen lateien. De inspiratie kwam van architecten als Berlage en Frank Lloyd Wright.⁴ Deze bouwstijl wordt aangeduid met naam 'interbellumstijl', maar ook vaak als 'jaren dertig' woningen. Een stijl die nu veel wordt gekopieerd voor nieuwe woningen.

De andere architectuurstroming van deze periode, het modernisme, trekt veel de aandacht, maar deze stroming had in Breda, net als in de rest van Nederland, niet echt de overhand. Bij modernistische gebouwen werden constructie en uiterlijk afgeleid van de functie. Vandaar dat deze stroming ook wel wordt aangeduid met de naam 'functionalisme'. Herkennings-elementen zijn strakke vormen, moderne constructietechnieken (beton) en afwezigheid van versieringen. Een belangrijk kenmerk zijn de platte daken. In Breda kwamen in de jaren 1930-1935 acht witte, modernistische villa's tot stand, die allemaal nog te bewonderen zijn. In het Montensbos staan bijvoorbeeld twee villa's van Rietveld, de bekendste modernistische architect van Nederland. De woning Salve Viator aan de Burgemeester Kerstenslaan 8 van de Bredase architect Temme. Aan de Generaal van de Plaatstraat kwamen vijf witte villa's in drie bouwblokken, die waren ontworpen door de Bredase architect Frans Mol. Na 1935 kwamen er geen modernistische woningen meer bij in Breda. Het gemeentebestuur verbood namelijk in villaparken de bouw van woningen zonder kap.

De rol van de opdrachtgevers bij de keuze voor de nog omstreden modernistische bouwstijl kan niet worden onderschat. Want je moest tegen de heersende smaak in durven te gaan. Bij de huizen aan de Generaal van de Plaatstraat wordt gewezen naar J.J. de Neeve, directeur van de bank Robaver. Dit was één van de grootste banken van Nederland en de bank zou na de Tweede Wereldoorlog opgaan in de AMRO Bank. De Neeve werd de eigenaar en bewoner van de vrijstaande villa. In het Montenspark was het echtpaar Klep, hij was eigenaar van de Etna, opdrachtgever van de grootste Rietveldwoning. Opdrachtgevers dus met visie, geld en een netwerk over de grenzen van de stad heen.

JAN TEMME, DE ARCHITECT

In de periode tussen de twee wereldoorlogen waren er in Breda drie toonaangevende architectenbureaus: Frans Mol, De Lint uit Ginneken en het Bouwbureau Korteweg, Verwoerd en Temme. Zij ontwierpen merendeels de interbellumhuizen, maar ze maakten ook wel eens een uitstapje naar het modernisme. Het Bouwbureau Korteweg, Verwoerd en Temme was een combinatie van aannemer en architectenbureau. Korteweg was een succesvol bedrijf in Breda met veel bouwopdrachten, maar de combinatie van aannemer-architect werd door echte architecten argwanend bekeken.⁵ Dit bureau ontwierp niet alleen villaparken, maar ook bedrijfspanden en scholen. Ze mikten daarbij op opdrachtgevers uit de hogere sociale lagen. We komen ze daarom veel tegen in de woonwijken ten zuiden van Breda, omdat Boeimeer en Ginneken de meer welgestelde bewoners aantrokken.

Jan Temme was in 1935 de architect van de nieuwe Nutskleuterschool in Boeimeer.⁶ Een bakstenen gebouw, dat door het platte dak neigt naar de modernistische stijl. Een zeer functioneel gebouw, want de deurknoppen zitten laag, zodat de kleuters erbij kunnen.

2. Gebouw van de Nutskleuterschool aan de Boeimeersingel in Breda. Architect Jan Temme ontwerpt het gebouw in 1935. Nu zit in het gebouw kinderopvang van Kober. (foto F. Gooskens)

Ook de traptreden zijn afgestemd op de lengte van de kinderen. Drie jaar later zou Temme de uitbreidingsplannen tekenen voor protestante Dr. de Visserschool in het Ginneken.⁷ Achter en naast de Dr. de Visserschool projecteerde het Bouwbureau Korteweg het nieuwe villapark Breda-Ginneken met allemaal huizen in de interbellumstijl. Ook Temme nam het ontwerp van een aantal huizen voor zijn rekening, waaronder zijn eigen huis Regentesselaan 19.⁸

Temme was ambitieus. In 1931 won hij een prijsvraag voor het ontwerpen van een vrijstaand landhuis in een bosrijke omgeving. Hij tekende een klassieke interbellum-villa met een grote schuine dakpartij.⁹ De jury gaf hem complimenten voor het tekenwerk, de indeling en de detaillering. Hij was niet alleen ambitieus op papier, maar hij kon ook

3. Het eigen woonhuis van architect Jan Temme aan de Regentesselaan 19 te Breda. Hij ontwerpt zijn huis in 1935. (foto F. Gooskens)

4 Berends en Otten, *Modernisme*.

5 Temme, 'Villa'. Opmerking van de redactie van het tijdschrift dat de combinatie aannemer-architect onwenselijk was.

6 *Bredasche Courant*, 1 februari 1935.

7 *Bredasche Courant*, 22 september 1938.

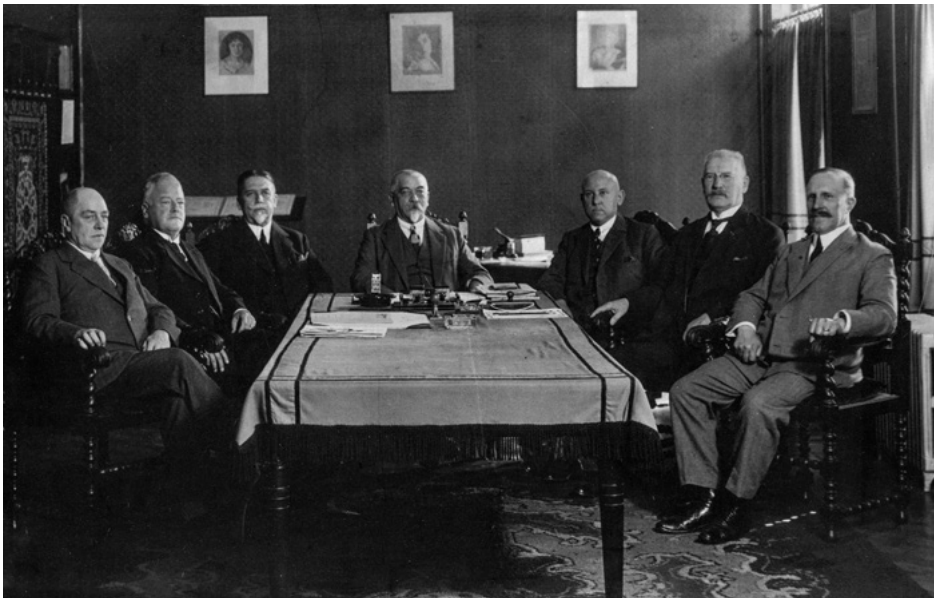
8 *Bredasche Courant*, 12 december 1936 (plan villawijk). SAB, bouwdoossier, inv. nr. 2693. Jaar 1935.

complexe opdrachten aan. Hij kreeg in 1937 opdracht voor het ontwerp van een nieuw gebouw van de bank Van Mierlo aan de Tolbrugstraat in het centrum van Breda.¹⁰ De opdracht was complex omdat het werk van de bankmedewerkers tijdens de bouw moest doorgaan. Verder was er vloerverwarming aangebracht en werd het gebouw gekoeld met grondwater. Bij de gevel aan de Tolbrugstraat koos Temme voor een hoge plint van natuursteen met daarboven baksteen. Eind jaren tachtig werd dit gebouw gesloopt.

Temme ontwierp meest gebouwen in de interbellumstijl, maar hij stond wel open voor de modernistische-functionele aanpak. Hij koos daarbij altijd voor een gevel van baksteen. Waarom kwam hij bij Salve Viator uit op witte villa met strakke lijnen? Voor het beantwoorden van deze vraag moeten we de blik wenden naar de opdrachtgever.

WILLEM OXENAAR, DE OPDRACHTGEVER EN EERSTE BEWONER

De eerste bewoner en opdrachtgever van het huis was de heer W.H.R. Oxenaar (1877-1964). Willem Oxenaar had een sterke band met Nederlands-Indië. Hij was geboren op Java in de stad Magelang. Zijn vader was beroepsofficier in het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL). Het gezin Oxenaar zou tot 1900 in Nederlands-Indië blijven, een verblijf dat alleen onderbroken werd door een verlofperiode van twee jaar (1888-1890) in Breda.¹¹ Het is niet zeker dat Willem met zijn vader en moeder in 1900 naar Breda terugkeerde. Tussen 1918 en 1922 was hij in ieder geval administrateur (beheerder) van de suikerfabriek Rewoeloe op Java.¹² Op 24 mei 1922 scheepte hij zich te Batavia met zijn vrouw en drie kinderen in op de SS Tjerimai om definitief terug te gaan naar Nederland.¹³ Hij bleef daarna vanuit Breda werk verrichten voor de eigenaar van de fabriek Rewoeloe: de Cultuurmaatschappij de

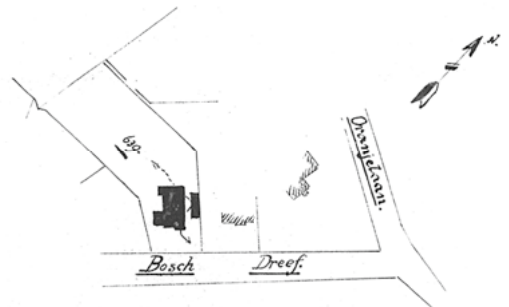

4. Willem Oxenaar is bestuurslid, 2e voorzitter, van schouwburg Concordia in Breda. Op deze foto uit 1928 zit hij derde van links. (collectie Stadsarchief Breda, id.nr. 19870388)

Vorstenlanden. Namens hem bood hij in 1927 op de aandelen van een andere suikerfabriek in Nederlands-Indië.¹⁴ Hij was een welvarend man geworden in de rietsuikerindustrie. Terug in Breda kreeg hij plaats in besturen (schouwburg Concordia en Nutsspaarbank) waar veel leden van de protestante en liberale elite zich nestelden.¹⁵ Zijn welvaart en status bleken voorts uit de woningen die hij bewoonde. Voordat hij *Salve Viator* liet bouwen woonde hij in de villa *Zorgvliet* aan dezelfde Burgemeester Kerstenslaan, maar dan op nummer 3. Een grote klassieke villa, die op een groot perceel stond naast zijn toekomstige nieuwe woning.¹⁶

5. Villa *Zorgvliet* aan de Burgemeester Kerstenslaan 6. Willem Oxenaar woont met zijn gezin zeker vanaf 1926 tot aan 1933 in deze kolossale villa. Later zou op een perceel ernaast zijn nieuwe woning bouwen. Deze nieuwe woning mocht aan de noordkant geen ramen hebben, waarschijnlijk om de privacy van zijn oude huis te waarborgen. Na 1933 krijgt *Zorgvliet* de bestemming rusthuis voor ouderen.

Situatie schaal 1:2500

Sectie N. 639.

- 9 *Vakblad voor de Bouwbedrijven*, jrg. 27, nr. 37 (14 september 1931).
 10 Temme, 'Van Mierlo', p. 513-519. *Dagblad van Noord-Brabant*, 6 oktober 1941.
 11 SAB, Genealogische bronnen, bevolkingsregister Ginneken-Bavel 1888-1899.
 12 *Bataviaasch Nieuwsblad*, 16 maart 1918; *De Preanger Bode*, 12 december 1921.
 13 *Algemeen Handelsblad*, 23 juni 1922.
 14 *Bataviaasch Nieuwsblad*, 31 juli 1926.
 15 *Concordia: Bredasche Courant*, 10 juni 1925; Nuts Spaarbank: *Bredasche Courant*, 20 maart 1935.
 16 SAB, Bouwdossiers, Princeshage, inv. nr. 1871-607. Aanvraag uitbreiding villa uit 1926. SAB, Adresboeken, 1928.

In Breda bleef hij zijn banden met zijn geboorteland koesteren. Hij werd voorzitter van de Oost-West vereniging, afdeling Breda.¹⁷ Deze vereniging organiseerde lezingen over Nederlands-Indië. Bijvoorbeeld over reizen per vliegtuig naar Indië, volkskunst en gamelanmuziek.¹⁸ Oxenaar opende en sloot deze avonden als voorzitter en gaf ook zelf wel eens een lezing.

In het voorjaar van 1927 reisde hij als leider van een toeristisch reisgezelschap met vier oudere heren naar Sumatra en het hem welbekende Java. We weten meer van deze reizen, omdat Oxenaar in Breda twee lezingen gaf over deze reis en de *Bredasche Courant* daar ruim verslag van deed.¹⁹ Deze reis heeft waarschijnlijk invloed gehad op zijn bouwplannen voor een nieuw huis in Breda.

| DE BOUWPLANNEN VAN WILLEM OXENAAR (1927-1932)

De vakantiereis naar Indië zette hem aan het denken over wat hij met zijn woning in Breda wilde. In 1926 was hij nog van plan villa Zorgvliet uit te breiden, maar in oktober 1927 ging hij op zoek naar grond om zelf een nieuw huis te bouwen. Hij kreeg zelfs al toestemming van de gemeente Ginneken-Bavel om een stuk grond tussen de Regentesselaan en de rivier de Mark te bebouwen met een villa. De gemeente stond hem toe om kantoor aan huis te houden, dus hij werkte er nog serieus bij.²⁰

Dit plan ging echter niet door, waarom is niet bekend. Ondertussen was zijn villa aan het Mastbos veel te groot geworden, omdat zijn kinderen op één na het huis uitgingen.²¹ Hij zocht toen waarschijnlijk een architect die voor hem een huis kon bouwen dat hem deed terugdenken aan zijn geliefde Indië. Op zijn laatste toeristische reis door Java was hij

6. Gebouw van de Jaarbeurs in Bandung, Indonesië. Oxenaar spreekt na zijn reis in 1927 naar Nederlands-Indië zeer lovend over dit gebouw. Architect is Wolff Schoemaker en het gebouw dateert van 1920. (foto Nationaal Archief, fotocollectie Elsevier)

7. Gebouw van de vroegere sociëteit Concordia in Bandung. Een ontwerp van Schoemaker uit 1921. Tegenwoordig heet het gebouw Gedung Merdeka. Merdeka betekent vrijheid. Ook weer een wit, strak gebouw met plat dak en art deco invloeden. Een overeenkomst met Salve Viator is de ronde erker. (foto Wikimedia)

namelijk onder de indruk geraakt van de moderne architectuur in Bandung. Bij zijn lezing voor de Luthersche Kring in Breda op 23 januari 1928 roemde hij de stadsuitbreidingen van Bandung, die waren geïnspireerd op Amerika. Hij noemde het nieuwe gebouw van de Jaarbeurs en het gebouw van een radiostation. De jaarbeurs van Bandung was een ontwerp van Wolff Schoemakers, een architect waarvan zelfs Berlage onder de indruk was. Deze architect uit Bandung reisde een jaar door Amerika en liet zich inspireren door het werk van Frank Lloyd Wright.²²

Schoemakers ontwierp in 1921 de gevel van sociëteit Concordia, nu Merdeka Building in Bandung. Hij ontwierp in en rond deze stad allemaal witte gebouwen met platte daken. Hij hield van strakke rechte lijnen, maar ook een ronde elementen kwamen voor, zoals in Merdeka Building. De bouwstijl waaronder deze gebouwen vallen wordt in de literatuur aangeduid met de term 'nieuwe Indische bouwstijl'. Deze bouwstijl is een mengeling van modernisme en art deco.

Oxenaar was een verwoed amateurfotograaf – op de bouwtekening voor de zolder van Salve Viator stond een donkere kamer ingetekend – en hij kon zijn lezingen ondersteunen met vele lichtbeelden. Hij kon dus zijn foto's met voorbeelden van architectuur in Bandung aan architect-aannemer Jan Temme laten zien. Temme ontwierp vooral in de klassieke interbellumstijl met veel gebruik van baksteen en schuine daken. Maar hij kon

17 SAB, Adresboek Breda, 1932.

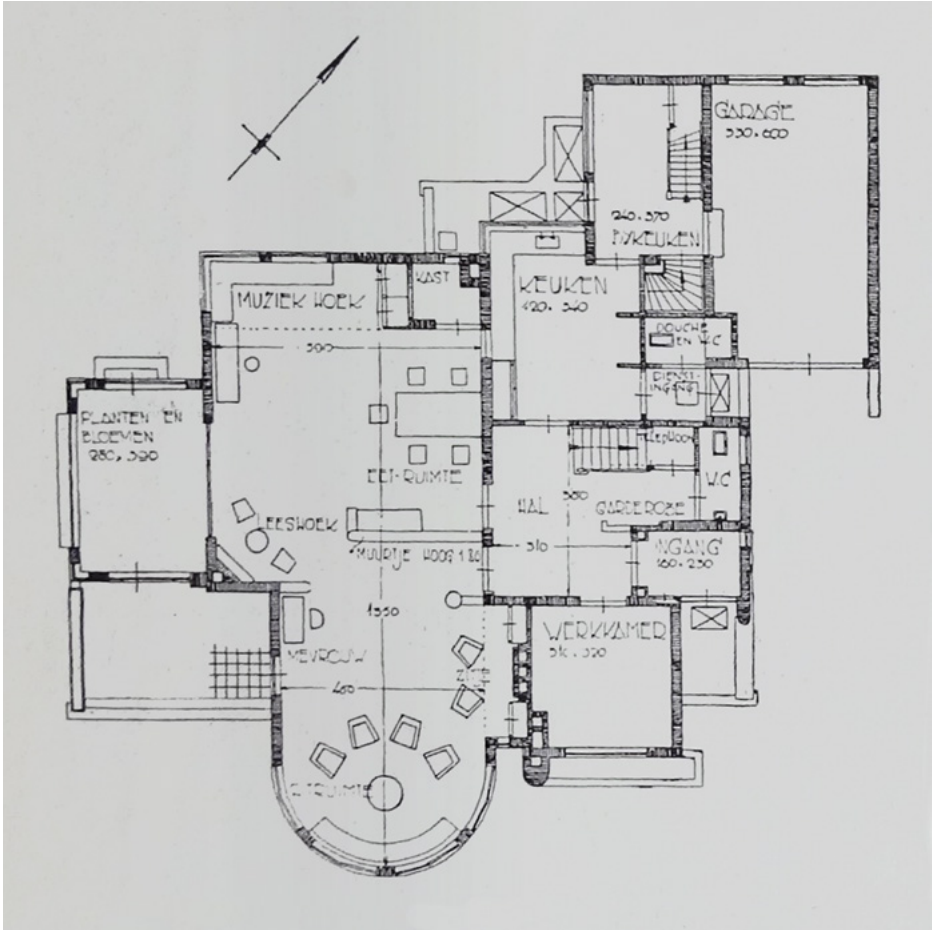
18 *Bredasche Courant*, 16 december 1931 en 16 mei 1933 en 7 september 1932.

19 *Bredasche Courant*, 24 januari 1928 en 17 februari 1928.

20 SAB, Notulen gemeenteraad Ginneken-Bavel, 17 oktober 1927.

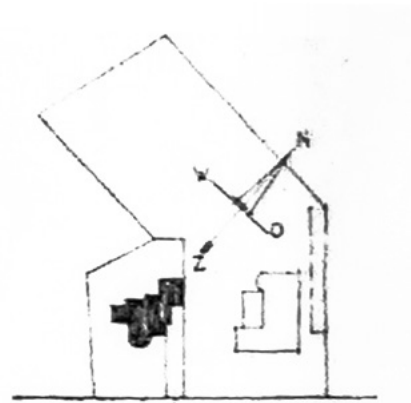
21 Temme, 'Villa'.

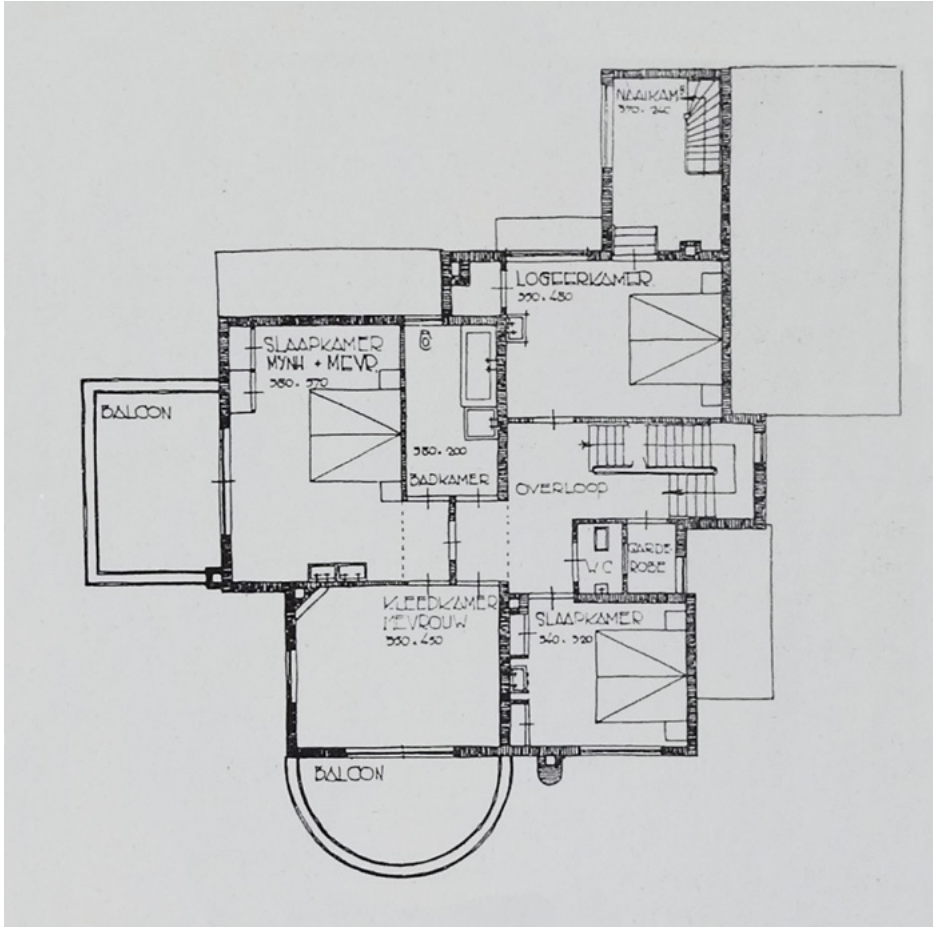
22 Akihary, *Indonesië*, p. 48-50.

8b Plattegronden van het huis zoals dat is opgeleverd in 1933. (Temme, 'Villa')

ook modernistische elementen inbouwen en hield van een uitdaging, zoals we al hebben gezien. Temme kon zich bovendien laten inspireren door modernistische, witte villa's in Rotterdam (huis Sonneveld) en Utrecht (Rietveld Schröderhuis). Maar ook invloed op hem uit België is niet uitgesloten. De Antwerpse architect Dens ontwierp in 1932 een villa in Wilrijk met een strakke gevel en net als bij Salve Viator afgeronde hoeken.²³ Oxenaar trok eind 1932 Temme aan als de architect van zijn nieuwe woning. Deze moest gebouwd worden op een perceel grond naast de villa Zorgvliet.²⁴

Temme en Oxenaar kozen voor een vrolijk gekleurd gebouw. Andere modernistische villa's hadden ook dergelijke kleurcontrasten, zoals de villa Jongerius in Utrecht met veel rode accenten. De kozijnen van Salve Viator kregen volgens een beschrijving van het huis in een tijdschrift een verflaag in Turks rood. Deze kleur hebben we niet kunnen vinden bij het kleuronderzoek, wel een oranjebruine menie kleur. De dakrand kreeg okergeel.²³ Zeker als de markiezen uitgekapt waren in de zomer, moet het huis veel bekijks hebben getrokken. Net als bij het Merdeka Building kwam er een ronde uitbouw aan de woning en de hele buitenkant werd wit gepleisterd met cementmortel. Deze cementmortel kreeg een dubbele verflaag van even gebroken wit. De villa is nog steeds opvallend door de moderne uitstraling van de architectuur die gekenmerkt wordt door de gelede massa's, de platte daken met de forse overstekken, de slanke stalen raamkozijnen, de grote afgeronde erker met balkon aan de voorgevel, en rechts daarvan de markante afgeronde schoorsteen.

23 Vervliet, *Dens*, p. 37.

24 SAB, Adresboeken, 1935, p. 208.

De villa had in het begin nog niet de naam van Salve Viator. Op de oudste foto van de woning uit 1934 is te zien dat het een korte naam was die waarschijnlijk eindigde op 'ON'. Door boombladeren zijn de andere letters niet meer te lezen. Later veranderde de naam van de villa in Salve Viator, maar onbekend is of Oxenaar dit doorvoerde of de nieuwe eigenaar Van der Kroon.

LATERE BEWONERS EN VERBOUWINGEN

Oxenaar heeft zijn woning in 1951 verkocht aan de rechter Van der Kroon. In 1972 werd het huis verkocht aan een apothekersechtpaar, waarvan de vrouw er tot 2017 zou blijven wonen. De huidige eigenaren willen met hun gezin in dit huis gaan wonen en worden daarmee de vierde bewoners.

Sinds de bouw in 1933 is de woning twee keer grondig verbouwd. De eerste keer in 1937: toen werd de woning groter gemaakt aan de zuidzijde. Gedeelten van de linker zijgevel werden verplaatst, waardoor het ranke ontwerp aan de voorzijde een opgedikt beeld heeft verkregen. De grotere woonbehoefte was belangrijker dan de mooie verhoudingen.

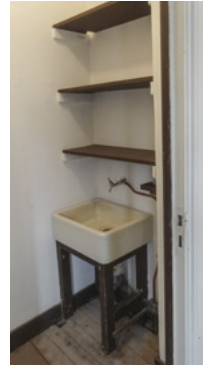
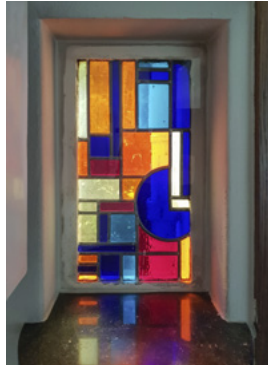
De tweede verbouwing vond plaats in 1951 en betrof vooral het interieur van de villa. De tweede bewoner, rechter Van der Kroon, wilde een andere sfeer creëren door in de woon-eetkamer klassieke houten zuilen te plaatsen als decoratie en een natuurstenen schouw. Dit soort elementen waren in 1951 in de mode. Volgens oude tekeningen waren er circa 11 houten classicistische zuilen voorzien in deze ruimte, anno 2019 zijn er nog slechts drie halve zuilen aanwezig. De rechter verlaagde in 1951 ook de twee ramen in het midden van de erker. In 1968 zou hij nog een berging achteraan de garage bouwen.²⁶

RESTAURATIE EN AANPASSING

Na één jaar van voorbereiding van de plannen waarbij de architect Lukas Ruijs (C5 Architecten), de opdrachtgever, de gemeente en de Rijksdienst elkaars standpunten proefden, is er een restauratieplan opgesteld en een kleine uitbreiding aan de achterzijde van de villa. Najaar 2019 vangt de restauratie aan van het rijksmonument door de aannemer Nico de Bont uit Vught. De belangrijkste punten van deze klus zijn het verduurzamen van het pand en de uitbreiding met een eetkeuken.

8a Oudste foto (waarschijnlijk uit 1934) van de villa Salve Viator. De voorgevel is dan nog niet verbreed. (foto collectie Ruijs).

- 9 Het huis heeft nog steeds leuke details vanuit de bouw in 1933. Aan de zuidkant zijn in het raam plantenkastjes ('broeikastjes') ingebouwd. In de keuken is een signaalapparaat voor de dienstbode. In diverse kamers zijn meldknopjes aangebracht. In de keuken kreeg de dienstbode dan het nummer van de kamer te zien en er ging een zoemertje af. Op de zolder is nog steeds de doka aanwezig van amateurfotograaf Oxenaar. Naast de ronde erker is een mooi klein glas-in-loodraampje. Naast de voordeur is in 1935 een plaquette ingemetseld met drie kleine vogels die het nest gaan verlaten. Waarschijnlijk gaat in dit jaar het laatste kind van het echtpaar Oxenaar de deur uit. (foto's F. Gooskens en L. Ruijs)

Verduurzaming is nodig. De woning is opgetrokken in een 21 cm dikke steens muur zonder spouw, waardoor er veel vocht en schimmel aanwezig is en de energierekening hoog is. Er worden maatregelen genomen om de wanden aan de binnenzijde te voorzien van isolatie en in de bestaande stalen ramen wordt overal dubbelglas aangebracht. Belangrijk bij deze maatregelen is om de huidige detaillering daarbij te respecteren en waar nodig is te herstellen. De houten zuilen en de later aangebrachte schouw zullen worden verwijderd. Het huis zal verder aangesloten worden op nieuwe innovatieve energieopwekkingsystemen, waarbij de basisverwarming wordt geleverd door een vloerverwarmingsysteem.

Waarom wordt de keuken aangepast? De huidige keuken en bijkeuken waren ingericht als een praktische dienstkeuken, in een tijdsgeest waarbij er nog niet gezellig geleefd werd in de keuken. De nieuwe uitbreiding aan de achterzijde zorgt ervoor dat keuken en bijkeuken met elkaar verbonden worden door een uitbreiding van circa 3 bij 4 meter. Hiermee krijgt ook de relatie met de tuin door middel van stalen openslaande deuren meer betekenis. De bestaande american kitchen uit de jaren '60 zal worden gerestaureerd en hergebruikt.

25 Temme, 'Villa'.

26 SAB, Bouwdossiers, inv. nr. 1156.

CONCLUSIE

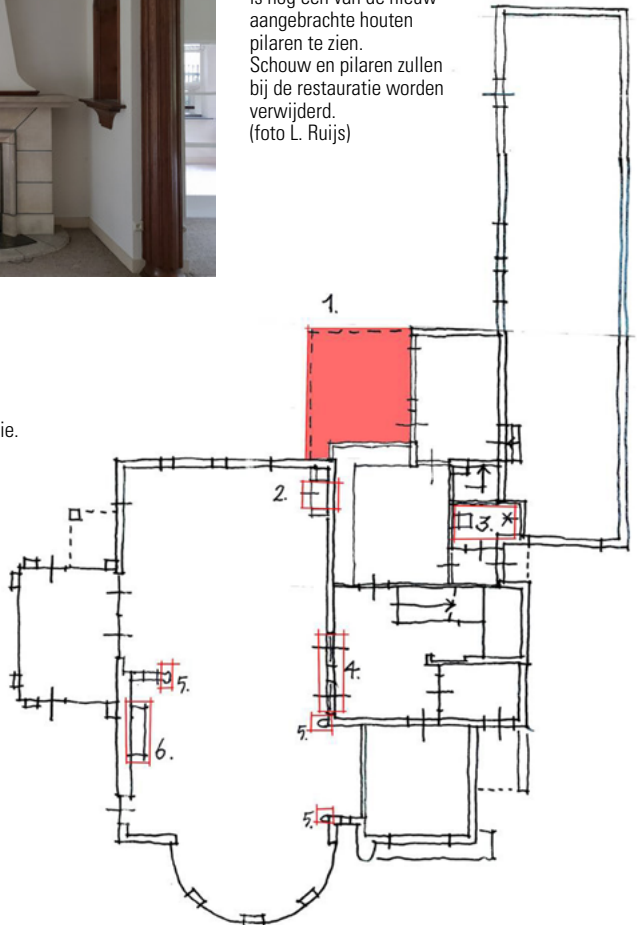
Het is aannemelijk geworden dat opdrachtgever Oxenaar een grote invloed had op het ontwerp en de uitstraling van zijn nieuwe woning. Zijn laatste reis naar de Oost en zijn bezoek aan Bandung hebben hem beïnvloed. De opdrachtgever trok bewust Jan Temme aan als architect die open stond voor functionele modernistische architectuur. Temme kon zich weer laten inspireren door andere modernistische villa's in Nederland en België. Zoals de in dezelfde chique woonwijk gelegen witte villa, die Rietveld ontwierp voor het echtpaar Klep. De villa Salve Viator is na deze restauratie en verbouwing weer klaar voor de toekomst.

10. Schouw ingebouwd in 1951 voor de tweede bewoner van de villa: rechter Van der Kroon. Rechts van de schouw is nog een van de nieuw aangebrachte houten pilaren te zien. Schouw en pilaren zullen bij de restauratie worden verwijderd. (foto L. Ruijs)

11. Plattegrond van villa Salve Viator met daarop aangegeven de aanpassingen bij de restauratie. (Archief C5 Architecten, Initiatiefplan)

1. Vergroting keuken tot woonkeuken.
2. Doorgang maken in bestaande kast voor verbinding keuken en woonkamer.
3. Toiletruimte krijgt andere functie.
4. Bestaande deuren vervangen door staal met glas deuren (gaat niet door).
5. Verwijderen drie halfronde zuilen.
6. Verwijderen schouw/haard.

12. Achtergevel van het huis. (foto F. Gooskens)

BRONNEN en LITERATUUR

Bronnen

C5 Architecten

Initiatiefplan Salve Viator

Stadsarchief Breda (SAB)

Adresboeken

Bouwdossiers

Genealogische bronnen

Notulen gemeenteraad Ginneken-Bavel

Literatuur

- Akihary, H., *Architectuur & Stedebouw in Indonesië 1870 / 1970* (Zutphen 1990).
- Berends, M., G. Otten, *Modernisme in Breda vóór de Tweede Wereldoorlog* (Breda 2015). URL: https://erfgoed.breda.nl/upload/iblock/2a3/modernisme_in_breda_1.pdf.
- E. de Rooij, *Bouwhistorische notitie villa Salve Viator, Burgemeester Kerstenslaan 8 te Breda*, (Breda 2018). Niet gepubliceerd, collectie afdeling Erfgoed gemeente Breda.
- Temme, J., 'Villa te Breda aan de Burgemeester Kerstenslaan' in: *Het Bouwbedrijf*, jrg. 11, nr. 17 (1934), p. 211-212. Plus correctie in jrg. 11, nr. 20 (5 oktober 1934) p. 235.
- Temme, J., 'Bankgebouw "Van Mierlo en Zoon N.V." te Breda' in: *Bouwkundig Weekblad*, jrg. 63, nr. 46, p. 513-519.
- Vervliet, M., *De burgerappartementen van François Dens, gebouwd in Antwerpen tijdens het Interbellum* (Gent, masterproef Universiteit Gent 2015).

Online

- www.delpher.nl. Historische kranten
- <http://www.rijksmonumenten.nl/>